

Ուստի ներկայ կառավարութիւնն այս
զիճալը ժառանգութիւնն դատած էր. բայց
ունենուեցաւ որ այն սեփականութիւն
ները ճրկ ստացողներէն չստեր այլոց
զաճառած են զանոնք : Այս զժառանգ

հաւատ կը դնուիք, եթէ՛ դուք ազգին ծառայելու եղանակը այսպէս չէք խմանար, եթէ՛ օտարին քաղաքավարական ձեւերը անհշտ կը սեպէք, և չէք կարծեր երբեք որ մէկ քանի ժամու և մէկ քանի օրուան մէջ Նորին Գերապատուութեան մէկ քանի յորդորական խօսքերով զպրօնները աւելի բարեկարգուին և եկեղեցիները պայծառանան. . . բայց մեր ճշմարտութեամբ հաւատացինք . . .

Չայս ալ կը դեկտեմբեր 26-ը, որ այն ծախքը՝ ինչ որ ըրին Պաշտօնէջքը, ազգային արդիւն չվերաբերեր, այլ անհատներու, որք ամենայն սիրով և յօժարութեամբ ըրած են այն անձին, որուն արժանի էր շնորհս այս առնել, և ոչ թէ միայնակ են։ Անտարակոյն եղէք, վատութիւն և միտմիտ չարտի ծանրանայ Պաշտօնէջի Հայուն վերայ, քանզի դիտէ Պաշտօնէջին արժանաւորը պատուել, և անարժանը չարժանարէք։ . . .

Խնդրելով . . . Տէր, որ ներշնչես անկիւն մը շնորհք 26-րդ ազգայնական ընդհանրացմէ, Մնամք

Մանուկ Ղևնդեան

ՄԵԼՈՒՐ ՎՈՒՏ

ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻՍԻՆԱՐԻ

(Շար. տես թիւ 2510)

Վերը խոստացանք պարզել թէ ի՞նչ համարու է աշխարհը բառէն, որոյ համար զբոլում ենք կրօնն պատուելի Միսիոնարք։ Ահաւասիկ ինչպէս կը սահմանէ զայն լուսահոգի Մելուրը Տուայթ իւր վերայիշատակեալ գրքին մէջ։

«Այսպիսի եկեղեցի մը (Հայաստանեայց եկեղեցւոյ համար է), յաջումը՝ փրկագործ աւետարանական վարդապետութիւնը այսպէս բոլորովին այնպիսիութեամբ և անսոյ տեղը մարդկային գիւտերով լցուած է, հարկաւ կարօտ է նորոգութեան (այս է Մելուրը Վուտի Հայաստանեայց եկեղեցին Բաբելոնի մէջ)։ Յիշենք որ, կրէք, միլիոններով մահմետականներ որոյ մէջ կը գտնուի այս աշխարհը (տէժէնէն) եկեղեցին, քրիստոնէութեան մասին ունեցած տեղեկութիւններն այն աստիճանով քիչ են, որ անշուշտ չարաշուքներն և անկէջ յառաջացեալ նախապաշարմունք չեն թողնուր որ այն ժողովուրդներն Աւետարանի լոյսն ընդունին. (Մահմետականաց քրիստոնէայ չըլլալուն պատճառը Հայերն են եղեր. . .) Այս ընդհանրական չարեաց դէմ ի՞նչ ճար ընելու է, բայց եթէ աշխարհը այս մասնաւոր ժողովուրդը Բաբելոնի և Գլորիոսի աւետարաններն պարզութեան ու յատկութեանը բերելու. . . 26 միտմունք յիշել որ Մելուրը Տուայթի այն չարախօսութեանց արժանապէս պատասխանած է ժամանակին Գեր, Գարբիէլ վարդապետ Այվազովսքի Հայ և Գաղղիներէն լեզուաւ 1836 տարւոյ Մասնաց Աղաւնիներուն մէջ։

Կ. Միսիոնարք Ս. Գիրքը թարգմանած են եղեր Արաբերէնի և Պարսկերէնի, և անոր հաղարտութիւնը օրինակներ (մեր կրօններ հարկու հաղարտութիւն) վաճառուած են եղեր (իմա ձրի կամ գրեթէ ձրի բաժնուած Մահմետականաց մէջ, բայց ո՞վ ապոր հակառակն ըսած ունի. մեր կը վկայեմք թէ Բողոքականք հարկուր լեզուներու ալ թարգմանած են Ս. Գիրքը և մանաւանդ շնորհկատանի մէջ ուղարկու վրայ բեռնաւոր յրուած են, այնպէս որ շատ Մահմետականաց և կապալաշտ հնգկայ ստաները և խղիկներն ու խանութները կը գտնուի և թղթերը պատուաւորով ալ և այլ պիտայից կը գործածուի։ Բայց չեմք գիտեր

թէ ի՞նչ ըսել կուզէստու, կամ մեր ո՞ր ըսածը հերքել կուզէ։ Կան երբեք Մահմետականք ալ որ Աւետարանի քարոզութեանց ունեղիւր կը լինին եղեր. քանի՞ հազար։ Շատ Մահմետական տղայք ալ Բողոքականաց դպրոցներու մէջ կը կրթուին եղեր Սիրիոյ և Եգիպտոսի մէջ. այս մասին վերջէն կը խօսեմք։

Մեր ըսած էինք թէ Միսիոնարք աւելի լաւ կընէին եթէ Հայոց մէջ աշխատելու տեղ Բողոքաց մէջ աշխատէին. բայց խոհմանութիւններն չեն ըրեր իրենց այս բանն ընելու։ Պատվուտ կը հերքէ՞ միթէ մեր ըսածը. խարբերողի բողոքական Հայերը աւաքելութիւն մը հաստատած են եղեր Բիւրսիստանի Հայոց մէջ և կը յառաջադէմ եղեր որ Բիւրսիստանի Հայերը ի լոյս Գրիստոնէութեան դան (գէշ երազ չէ)։ Բայց մեր հարցումը սա է թէ փոխառնակ 30-40 տարիէ ի վեր Հայոց մէջ զեւեղութեան և աշխատելու, լուսաւորչի չէր ըլլար որ նոր աշխարհի առաքելքը այդ բարբարոսներն իրիստոնէութիւն բերելու աշխատէին նախ և առաջ։ Հիմա ալ եւր Հայերը յառաջ կը քշեն. ո՞չ ապաքէն ճշմարտ առաքելքը՝ Պատուի ըսածին պէս՝ պէտք է աշխարհը հարածանք, բանտ, մահ և ամենայն ինչ, և ոչ թէ փոխելն աշխարհը։

Մելուրը Վուտ շարունակելով խօսքը՝ հաջորդէ մը խօսք կընէ զոր կը ջանան եղեր Հայոց մէջ յառաջ բերել. այս մասին վերջէն կը խօսինք։ Քիչ մը աւելի վերջը սա կարեւոր խոստովանութիւնը կընէ զոր պէտք է լաւ ի միտ առնուլ. « և այս բանին համար կը բռնաբանէ Գլորիոսը և ինչպէս կը խօսէ անոր 10 Ասի Նապոլիոնի անշուշտ Գլորիոսի մէջ ուրիշ և աւելի սքողեալ ձեւով գրուցուածն է։ Այս, կը գործածէ ո՞ր միջոց որ լաւագոյն և պատշաճ երևի իրեն, ըստ պարագայից բերման եթէ քարոզող չեղաւ, աղայոց դատարարութիւնը ձեռք առնելով. եթէ այն ալ չեղաւ, երկուսն էր բարիք պարզեցնելով կամ խոստանալով, ինչպէս Պայպլը Հառուի մէջ պաշտօններ, ամսականներ, դատարարաց համար տրոյ նուազում։ Անգղ. պաշտպանութիւն եւ եւ, միայն թէ Ամերիկայի մէջ չըսուի որ Միսիոնարք գործ չեն տեսներ կը, անօգուտ են այդ տեղ, պէտք է պակասեցնել կամ դադարեցնել ամաականներն։

Յետագայ պարբերութեան մէջ Մելուրը Վուտ կը ջանայ Հայաստանէ Գլորիոսի տարածման համար ժողովարաններն մէջ եղած աղօթքներն ընդհանրութիւնը թերթեցնել և ուրիշ կերպ մեկնել, բայց Մ. Տուայթի մեր կանխաւ յիշած խօսքերը ըսելէ վերջը, որ Միսիոնարաց գիտելը վարկաւոր, կարծեմք երկար խօսելու հարկ չեմք մեզ այս մասին։

Ե. Պատ. Մելուրը Վուտ հրաւեր կը կարդայ մեզ որ ապացուցանենք Հնդկաստանի, Չինաստանի և Չուլուստանի մէջ Աւետարանի տարածման վրայ ժողովարաններն մէջ խօսուածներուն սխալ ըլլալը։ Մեր որ կը սիրեմք ենթադրել թէ Պատուելին Աստուածաշնչական գիտութեան զատարարներն գիտութեանց ալ տեղեկ պէտք է ըլլայ, կը զարմանամք այս պիտի հարցում մը մեզ ուղղելուն, որ իրեն պատմութիւն դատարարութեան կը հրաւիրէ։

Մէկտի գնելով թովմայի առաքելոյն ի Հնդկաստան, քարոզած ըլլալու աւանդութիւնը և Զ. դարուն ի Հնդկաստան ապաւինած քանի մը հաղար նետարականք, որ մինչև փորձուկացուց հոն հասնելը մնա-

ցած էին անգ. Հնդկաստանի պատմութիւնը կը ներկայացնէ մեզ Ս. Քրիստիան Լատին քարոզիչը Ժ. Գ. Գարուն, որ Հնդկաց մէջ Քրիստոնէութեան նախ և առաջ կաթողիկոս ձեռք տարածման պարագային հասնելու ցած է։ Կրտսէն թէ սա իւր լաւ եղբորմութեամբն աւաքելութեան խնամքն աշխարհի Հնդկաց համակրութիւնն աւարդ գրաւած է եղեր որ 700,000 Հնդկիկ մկրտուեր են այն ժամանակ անոր ձեռքով։ Երեք դար շարունակ, այն է մինչև Հընդկաստանի Անգլիկացի ձեռք անցնելը հարկաւոր կաթողիկոս քարոզիչը բողոքական քարոզիչներէ աւելի զօրաւոր միջոցներով և կաթողիկոսականութեանց ձեռնառութեամբ աշխատեցան հնդկիկները Քրիստոնէայ ընելու, բայց արդիւնքը զոր մ'է այսօր. Գաղղի բողոքականաց, որ թիւ դաւուն սկիզբները Տանիմարայի փրէզգիւրի թաղաւորին ձեռնառութեամբ առաքելութիւն հաստատեցին ի Հնդկաստան, հաջորդաւոր Շըլաւայ քարոզիչն օրերէն ցայսօր, բաւաւոր տեսակ բողոքականք Անգլիկոսներ, Լուտերականք, Կաթողիկոսականք, Մեթոդիստք, Երիցականք, Եպիսկոպոսականք, Անկախ եւ, եւ երկու դարու շրջանի մէջ երեւել ըրին զմիմեամք՝ անգլիկական միլիոնաւոր ոսկիներ վառնելով բիւրաւոր օրինակ Աւետարաններ յրուելով Պարսկաստաններն ի քրիստոնէութիւն դարձնելու համար։ Անգլիկոսներ հընդոր աղբեղութեան ներքեւ, որ քաղաքական մեծ շահ կ'ապաստէր անկից բայց իրենց աշխատութիւնը Պապականաց աշխատութիւնէն լաւագոյն արդիւնք չունեցան. զուր ջան, անօգուտ վատաւ։

Պատու Տը փէնհօն անուն Գաղղիացի մտանադիրն, որ բազմահատոր գործեր ունի Հնդկաստանի պատմութեան վրայ, երկարօրէն կը բացատրէ թէ ի՞նչ է պատճառը որ Հընդկաց քրիստոնէայ լինելուն ամենեւին յոյս չկայ։ Միայն 1830ին 200 առաքելութիւնք հիմնեալ էին ի Հնդկիկ, զորս նոյն հեղինակն անդիւնուր ըստպակայտից կը նմանեցնէ։ Ռէճիւնալտ Հէպեր, Բողոքական եպիսկոպոս Հնդկաստանի, իւր թղթակցութեանց մէջ կընէ. « Յաճախ տեղացի Բողոքականաց թիւը 40,000ի հասցը նոյնք եղած են. բայց ես կը կատարեմք որ 15,000էն աւելի ըլլայ, և այս ալ ամենայն ինչ ի համար առնելով »։

Նոյն հեղինակն ուրիշ տեղ մը կընէ. « Այդ ատենէն ի վեր քրիստոնէութիւնը չէ կրցած յառաջդիմել. և ոչ միայն այսպիսի, այլ օր ըստ օրէ ալ իւր առաջին շահածները կուտանելու վրայ է։ Այս մասին ապագայն անցեալէն տարբեր չերևիր. Կանքերնին Հնդկաց մէջ Աւետարան քարոզելով անցունող Միսիոնարք իսկ ընդհանրապէս ամենէն աւելի վճատեալ կերպն այս մասին »։

Միթէ հեղինակին գուշակութիւնը օճաւ երան յետագայ 30-40 տարւան ընթացքին մէջ. բնաւ երբեք։ Այս մասին հետաքրքիր էինք իմանալու Պատ. Վուտէն թէ Հնդկաստանի ժողովուրդը, որ 200 միլիոնէն աւելի են, քանի՞ երորդ մասը քրիստոնէայ եղած են այսօր և քանի՞ երորդ մասին ըլլալուն ալ յոյս կայ։ Չինաստանի վրայ ալ երկարօրէն խօսելու հարկ չկայ. հոն ալ բազում դարերէ ի վեր ճիշդիմէ և վերջերք Բողոքականք ալ աշխատած են, նըմանապէս անօգուտ տեղը. իսկ Չու-

* Հնդկաստան ընդ Անգլիկական տիրութեան ձեռք, հասարակ. երևա 153 :

լուստանի գաղղի, չենք գիտեր թէ այդ ամենապայքերն երկրին մէջ, որ գեռ նոր Անգլիկոս իշխանութեան ներքեւ ինչու, քանի՞ հազար քրիստոնէայ եղեր են։ Ընդհանրապէս իւրաքանչեւ տեղեկութիւնք և նորանոր ճանապարհորդք կը հաստատեն թէ Մահմետականութիւնը, առանց գրամական միջոցներու և ընկերութեանց, շատ անգամ աղքատ Տէրութիւններու և Արաբ վաճառականներու ձեռք տարածուելու վրայ է թէ յաջողի։ Թէ ի Հնդկաստան և թէ յարեւելեան Չինաստան։

Կը հարցնենք դարձեալ թէ Մահմետականներէն ցարդ քանի՞ հազար քրիստոնէայ եղած են, մինչդեռ պատմութեան գիտնէր որ նախապէս քրիստոնէայ եղող շատ աղքատ վերջէն մահմետականութեան կ'ընդամենէր։ Մնացածն անհետ ընաւ։

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՌ 26-Ն ԲՈՒԱՐԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ, ՍՇԵՐԱԶԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ԴԻՏԱՐԱԿԱՆ ՍՈՍՈՒԿ ԱՆՈՒՍՆՅՅ

Թուեալ Հայկական Երկրի Կրօնական

Աշխատակիցաց Եւ Ճիւղակեան

Տէր և հրատարակիչ Վ. Մարգարեան

Ճիւղակեան Նշան Էֆէնտիի աշխատակիցութիւնն եղող սոյն գիրքը որ 8—900 երեսէ բաղկացեալ է, աղգային գրականութեան մէջ մինչև ցարդ կ'եղած պակաս մը կը լինէ։

Գլխաւոր պարունակութիւնն են։ Անունը աշխարհի բոլոր գլխաւոր քաղաքացի հանդերձ ծանօթութեամբ և բնակացի ճիշդութեամբ, որք կ'ոյժայի աշխարհահայտ տարեցոյցէն քաղաւոր են։

Անունը և յիշատակութիւն աշխարհի հին և նոր բոլոր պատմական գիւղացի և անձանց՝ հանդերձ կարեւոր տեղեկութեամբ և իւրաքանչիւր անձանց ծննդեան և մահւան թուականաւ։

Ծանօթութիւն բոլոր գիշարանաւան անունաց և փոխաբերական ասացումաց, յորօրինաւ Գորգեան հանդոյց, Գանայեան կարոս եւ, որք հասարակ բառարաններու մէջ չեն գտնուիր։

Ասոյցմէ գուրս Բ. մաս մը յատկացած է հին և նոր Հայաստանի աշխարհագրութեան և հին և նոր պատմական նշանաւոր Հայկազանց վրայ, գրագէտք, զօրագէտք եւ, որք եկած են թէ ի Բուսասայս, թէ ի Տաճկաստան և այլուր, իւրաքանչիւր իրենց թուականներով։

Մյն գործս, որ ամենակարեւոր պիտոյր մ'է ուսանողաց, ուսումնականաց, վաճառականաց և առհասարակ լրագիր կարգադրաց համար, ամեն կարգի ընթերցողաց ընդունելութեան արժանի է։

Կեդրոնաւորին է Մարգարեան գրատունն ի Մէրճան. կը գտնուի նաեւ ամեն գրաւաճառաց քով գին 10 ֆրանք։

Ա. Զ. Դ.

Հայկազն նոր սերունդին կազմադրի առթիւ պարգև մ'ընելու նպատակով «Ներքին Հայերէն» Կոմիտէն անուն ընտիր գրքով կ'էս գինով չափ աժանցած՝ մէկ գահեկանի կը ծախուի Բուսասայս Կոմիտէի գրատունը, նաեւ Մահմետ Գալի թիւ 239 գրաւաճառ Պ. Եփրեմ փառապետներն խանութը։

Փոքր «վանձէյր» կոչուած ձեռքով դարձող ու անքակ կար կարող գործիքը ամեն տեսակ կար մեծ շաւրուծեամբ կը կարէ ու գինն այժման է, երաշխաւորութեամբ կը աղբւի, աւրուածնէրը կը շտկուի ու կարել չգիտողներն դաս կը առուի: Կը ծախուի ե. Պօլիս Ղաւարժիս Մինասեան եւ բնիկացի Սմերիկայի մաղաղան:

Վերցնելիք աւղասաղարկին բացատ-
րական նշանարկն է, որ կը ծառայէ
գլխաւորաբար ուսուցիչներու և ծը-
նողաց գործածութեան : Գին 7 դա-
հեկան արծաթ :

Է. Պօլիա Ս. Գանգիւք եղբայրք քով, Ֆարմասի Պրիմանիք
Բէրա Մեծ փողոց և Խամբնտ Բարիւէնայի քով, Անդ-
դիական մթերանոց, Ելւքուէ Գալտըրըմ Ղալաթիա:

[illegible]

ԽՐԱԳԻՐ—ՏՆՕՐԷՆ
Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Աւելի ընթերցմակ տեղեկութեանց և վիսյուզիններու վաւերացման համար պէտք է դիմել առ ՅՈՒՀԱՆԵՍԻՍ ԱՐԴԱՌՈՂՆԷ Գլխավոր գործարարին, յայտու առնովատեան Զահարտանի և Պաշտօնի համար, Առաջ խոն թիւ 9-ի և կտր նոր